төрийн байдал, улсын хил, хил орчмын нутаг дэвсгэрт үүсэж буй болсон бодит нөхцөл байдалтай уялдуулан Улсын Их Хурал тодотгол хийх" гэсэн заалт байдаг. Энэ заалт ч мөн адил үндсэндээ хэрэгжээгүй бөгөөд ямар нэгэн тодотгол огт хийгдээгүй. Түүнээс гадна төрөөс хилийн талаар баримтлах бодлогыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа аль ч талдаа зөвхөн хил хамгаалах байгууллагын үүрэг мэт ойлгох нь угаас өрөөсгөл бөгөөд үүнд хамгийн идэвхитэй үүрэг хүлээх субьект буюу “Төр” өөрөө хайнга хандсаар ирсэн ба уг бодлогыг “лоозон” мэт ойлгож хэрэгжүүлэлт удааширч түүнийг сайжруулах, тодотгох асуудал огт хөндөгдөөгүй юм.

Үүнтэй холбоотойгоор хил хамгаалалтын арга тактик, үйл ажиллагааныхаа цар хүрээ, бие бүрэлдэхүүний албаны бэлтгэлжилт, ур чадвар зэрэг асуудалд дорвитой өөрчлөлт оруулах, энэ асуудлыг төрөөс бодлогоор дэмжих буюу “Монгол Улсын төрөөс хилийн талаар баримтлах бодлого”-д нэн даруй тодотгол хийх, түүнийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг сайжруулах шаардлага гарч байгаа билээ.

Иймд дэлхийд болон манай улсад гарч буй өөрчлөлт, түүний эрчимтэй өрнөлтүүдийг харгалзан үзэж төрөөс хилийн талаар баримтлах бодлогодоо шинжлэх ухаанд суурилсан бодлогын чанартай дорвитой өөрчлөлт хийх асуудлыг шуурхайлах цаг нэгэнт болжээ.

ХСИС-ийн Удирдлагын сургуулийн
821 дүгээр дамжааны сонсогч,
дэд хурандаа О.Азхүү

УЛСЫН ХИЛИЙГ ЭДИЙН ЗАСГИЙН АРГААР ХАМГААЛАХ АСУУДАЛД

Улсын хил хамгаалах байгууллагын үйл ажиллагаа нь улсын хилийг газар, усан дээр манаж хамгаалах, хүн, ачаа тээш, тээврийн хэрэгслийг улсын хилээр шалгаж нэвтрүүлэх, хил зөрчигчид, хорлон сүйтгэгчид, алан хядагчтай тэмцэх, хүчний болон хил хяналтын байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, хууль бус хил дамнасан наймаа(контрбанд)-тай тэмцэх, хүн, тээврийн хэрэгсэл улсын хилийг хууль бусаар нэвтрэх явдлыг таслан зогсоох зэрэг үйл ажиллагаагаараа бусад хүчний байгууллагуудын үйл ажиллагаанаас ялгардаг.

Улсын хил хамгаалалт нь улсын аюулгүй байдлыг хангах бүтцийн бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд төрийн хилийн бодлогоор түүнийг хэрэгжүүлдэг. Улсын төр, захиргаа, орон нутгийн байгууллагууд өөрсдийн эрх мэдлийнхээ хүрээнд улс төр, эрх зүй, зохион байгуулалт, дипломат харилцаа, эдийн засаг, батлан хамгаалалт, хил, тагнуул, сөрөг тагнуул, эрэл хайгуул, гааль, ургамал хорио цээр, байгаль хамгаалал, экологийн асуудлаар холбогдох арга хэмжээнүүдийг авдаг.

Улсын хил хамгаалах арга хэмжээнүүдийг авахдаа олон улсын гэрээ, өөрийн улсын хууль тогтоомжоор баталсан улсын хилийн статусыг харгалздаг.

Өнөөдөр улсын хилийг Монгол Улсын Хилийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 1-д “Улсын хил хамгаалалт нь үндэсний аюулгүй байдал, улсын батлан хамгаалах арга хэмжээний салшгүй хэсэг мөн.Улсын хилийн халдашгүй дархан байдлыг хангах, хилийн асуудлаар байгуулсан Монгол Улсын олон улсын гэрээ,

хилийн тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх, хилийн зөрчлийг илрүүлэх, таслан зогсоох зорилгоор улсын хилийн бүс, зурваст Улсын хил хамгаалах байгууллагаас улсын хилийн болон хил орчмын дэглэмийг сахиулах цэргийн, инженер, техникийн, улс төрийн, дипломатын, **эдийн засгийн,** тагнуулын зэрэг арга хэмжээг хослуулан явуулж байгаа үйл ажиллагааг улсын хил хамгаалалт гэнэ" гэж заасны дагуу төрөл бүрийн арга хэмжээнүүдийг авч хамгаалж байгаа билээ.

Цэргийн арга хэмжээ гэж хилийн тусгай анги салбараас хилийн болон хил орчмын дэглэмийг сахиулах, хилийн эрэл явуулах, улсын хил дээр үүссэн өдөөн хатгалга, хорлон сүйтгэх болон зохион байгуулалттай бүлгийн ажиллагаа, хилийн боомтод үүссэн эмх замбараагүй байдлыг таслан зогсоох, Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт цөмөрсөн зэвсэгт халдлагыг няцаах зорилгоор орон тооны хүч хэрэгслээр явуулж буй үйл ажиллагааг;

Инженер-техннкийн арга хэмжээ гэж Хил хамгаалах байгууллагаас улсын хилийг арчлан хамгаалах, хилийн зөрчлийн шинж тэмдгийг илрүүлэх, хил зөрчигчийн хөдөлгөөнийг саатуулах, хилээр нэвтрэх зорчигч, тээврийн хэрэгслийг шалгах, хяналт тавих, албан үүргээ гүйцэтгэх нөхцлийг бүрдүүлэх зорилгоор хилийн бүс, зурвас, боомт газарт хилийн инженер, техникийн төхөөрөмжийг барьж байгуулах, техник хэрэгсэл ашиглах үйл ажиллагааг;

Улс торийн арга хэмжээ гэж улсын хилийг баталгаажуулах, хамгаалах тухай Монгол Улсын болон олон улсын эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, төрөөс хилийн талаар баримтлах бодлогыг тодорхойлох, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг;

Дипломат арга хэмжээ гэж хилийн асуудлаар байгуулсан Монгол Улсын олон улсын гэрээг хэрэгжүүлэх, хөрш зэргэлдээ болон олон бусад улсуудын хил хамгаалах чиг үүрэг бүхий байгууллагуудтай хамтран хилийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, гарсан зөрчлийг зүй зохистой шийдвэрлэх зорилгоор Хил хамгаалах байгууллагаас дангаараа болон гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай хамтран явуулж буй үйл ажиллагааг;

Тагнуулын арга хэмжээ гэж Монгол Улсын хилд зэвсэглэн халдах, өдөөн хатгах, олон улсын терроризм, зэвсэг, галт хэрэгсэл, хар тамхи, мансууруулах бодисын хууль бус наймаа, хилийн зөрчлийн талаар удирдлагын мэдээллээр хангах, хилийн болон хил орчмын дэглэм сахиулах зорилгоор хилийн тагнуулын байгууллагаас хуулийн хүрээнд явуулж буй үйл ажиллагааг тус тус ойлгоно.

Улсын хил хамгаалалтад ямар төрлийн арга хэмжээг голлон хэрэглэж байгаагаар түүний хэлбэр нь практикт илэрч байна. Жишээ нь: Израйль улс инженер-техникийн арга хэмжээг голлон агаар сансрын хяналтаар зөрчил аюулыг илрүүлэн газрын шуурхай бүлгийн хүчээр шийдвэрлэх байдлаар, харин Герман улс дэглэмийн арга хэмжээнд суурилан хилээ цагдаагаар хамгаалж байна. Ийм бололцоог техникийн өндөр хөгжил, хил орчимын нутаг дэвсгэрийн дэд бүтцийн хөгжил, хүн амын нягт суурьшил олгож байна. ОХУ тагнуулын арга хэмжээнд суурилсан хамгаалалтыг зохион байгуулан цэргийн арга хэмжээг хоёр дугаар цувраанд ашиглаж байна. Энэ нь "хилийг хууль бусаар өөрчлөхгүй байх, хилийн болон хил орчимын дэглэм, хилийн боомтын дэглэмийг сахиулах" гэсэн ОХУ-ын Хил хамгаалах байгууллагын чиг үүрэг, хил хамгаалалтын зорилготой нь нийцэж байгаа болно.Монгол Улсын оршин тогтнохуйн бүхий л хугацаанд хил хязгаар гэсэн

ухагдахуун төрийн бодлогын байнгын анхааралд байж, түүний хамгаалалт нь ямагт улс төр-дипломатын, цэргийн, дэглэмийн, тагнуулын зэрэг арга хэмжээгээр голлон хэрэгжиж байжээ.

Тэгвэл манай улсын хувьд улсын хилийг эдийн засгийн арга хэмжээ авч хамгаалах асуудал төдийлэн яригдахгүй байгаа билээ.Улсын хилийг эдийн засгийн аргаар хамгаалах буюу эдийн засгийн арга хэмжээ авч хамгаалж байна гэдэг талаар ямар нэгэн хууль, дүрэм зааварт дээрхээс өөр байдлаар тодорхой тусгаагүй, тодорхойлж хэлсэн тодорхойлолт бас байхгүй байна.

Хилийн орчинд улсын эдийн засгийн үндэсний ашиг сонирхол нь хамгийн гол зүйл байдаг. Гадны халдлагаас эдийн засгийн арга хэмжээ авч хамгаалах зорилтыг хилийн орчинд үндэсний аюулгүй байдлыг хангах хүч хэрэгслийн хүчээр төрийн хилийн бодлогыг хэрэгжүүлснээр хангах боломжтой.

Одоогийн байдлаар улсын хил дээр гарч буй зөрчлүүд нь хувь хүний болон байгууллага улс гүрний эдийн засгийн ашиг сонирхолын үүднээс гарсаар байгаа нь нууц биш юмаа. Гарч байгаа зөрчлүүдийн хэлбэрүүд нэмэгдэж, арга ажиллагаа улам нарийсч түүнийг таслан зогсооход хүндрэл учрах болсон хэдий ч манай хилчид хил хамгаалалтыг оновчтой явуулсны үр дүнд улсын хилээр хууль бусаар нэвтрүүлэхийг завдсан хөлдөөсөн загас, үнэг, чоно, хярс, тарвага, шилүүсний арьс, баавгайн савар, хандгайн болон бугын ясан ба цусан эвэр, тахианы мах, адуун өлөн гэдэс, ноолуур, төмөр, хар тамхины ургамал, үзмэн манан чулуу, мана, ногоон цай, төрөл бүрийн эм, чулуужсан мод, байгалийн түүхий чулуу, улаан буудай, төрөл бүрийн сум, шар айраг, архи, цагаан хаш, хуш модны самар, алт, мөнгө, бурхан шашны эд зүйлс,цагаан гоёо,ашигт малтмалын дээж чулуу, дарсны бөглөө зэрэг 2009-2013 онд боомт газраар хууль бусаар эд зүйл нэвтрүүлэхийг завдсан нийт 34 нэр төрлийн 1 тэрбум, 651 сая 965 мянга орчим төгрөгөөр үнэлэгдэх эд зүйлийг илрүүлсэн.

Мөн 2008-2013 онд улсын хилд тулсан 1292 удаагийн 138557 толгой мал улсын хил давахаас урьдчилан сэргийлж ард иргэдэд учирах нийт 22 тэрбум төгрөгийн болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлсэн.

Дээрх тоо баримтаас харахад бид улсын хилийн хариуцсан хэсгүүдээр ямар их эд баялаг хараа хяналтгүй хууль бусаар хувийн ашиг хонжоо хайгчдаас шалтгаалан гарахыг завдаад саатуулагдаж байгааг харж байна. Үүнд дүгнэлт хийж энэ эдийн засгийн аюулгүй байдалд нөлөөлж болзошгүй зөрчлүүдийг таслан зогсоох, багасгах талаас тодорхой арга хэмжээнүүдийг авах цаг нь хэдийн болжээ.

Нийгэм дэх ажилгүйдэл, хялбар аргаар мөнгө олох гэсэн иргэдийн ухамсар, ёс суртахуун, гэмт хэргийн өсөлт, бохир бизнесийн үйл ажиллагаа зэрэг хүчин зүйлүүд нь дээрх хэлбэрийн хилийн зөрчил, хил дамнасан гэмт хэрэг гарахад нөлөөлж байна.

Улсын хилийг эдийн засгийн аргаар хамгаалах нь дан ганц хилчдийн хүлээсэн үүрэг биш юм.Бидний хэлэлцэн буй гэмт явдал олонхдоо хил дамнан үйлдэгддэгээрээ хилийн аюулгүй байдалд аюул занал учруулдаг бөгөөд хилийн аюулгүй байдал, үндэсний аюулгүй байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг болдог учир, үндэсний аюулгүй байдлын эсрэг үйлдэгдэх гэмт явдал болон хувирч, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын хамтын хүчин чармайлт, харилцан ажиллагааг шаарддаг байна.

Тэгвэл ямар байгуулагууд энэ зорилгын доор нэгдэж, хамтран ажиллах болж байна? 2001 онд батлагдсан Монгол Улсын “Үндэсний аюулгүй байдлын тухай” хуулийн 7 бүлгийн 1-д байгаль орчныг хамгаалах, гааль, дипломат, гамшгаас хамгаалах, мэргэжлийн хяналт, татвар, гадаадын иргэн харъяатын асуудал эрхлэх, эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн асуудал эрхлэх албад болон тусгай алба, зэвсэгт хүчин ба бусад цэрэг, иргэн, хуулийн этгээд гэсэн байгууллага үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагад хамаарна гэжээ.

Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл эдгээрээс БХЯ, ГХЯ, ТЕГ, ЦЕГ, ОБЕГ, ХХЕГ, ГЕГ-ыг үндэсний аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг бүхий байгууллагууд гэж тодотгожээ. Иймд эдгээр байгууллагууд хоорондоо нягт хамтран нэгдэж, тасралтгүй харилцан ажиллагаатай байх шаардлага эндээс урган гарч байна.

Өнөөдөрийн байдлаар эдгээр байгууллагуудын үйл ажиллагааг улсын хилийг эдийн засгийн аргаар хамгаалахад нь нэгтгэн чиглүүлсэн зөвлөмж , эрх зүйн акт, хууль тогтоомжууд, заавар, дүрмүүд хараахан гараагүй байгаа билээ.

Улсын хил хамгаалалт нь Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах цогц арга хэмжээний нэг хэсэг бөгөөд Монгол Улсын Хил хамгаалах байгууллага төрийн өмнө хүлээсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэх явцад улсын хил дээр хил дамнасан гэмт хэрэгтэй тэмцэх субьект болдог.Энэ нь Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын тухай, Хилийн тухай, Тагнуулын байгууллагын тухай, Гүйцэтгэх ажлын болон бусад хууль, тогтоомж, Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар баталсан “Хил хамгаалалтын дүрэм” зэрэг хууль, эрх зүйн актуудаар тодорхойлогдож байдаг.

Иймээс улсын хилийг эдийн засгийн аргаар хамгаалахын тулд ямар арга хэмжээнүүдийг авах, хүч хэрэгслээ хэрхэн бүрдүүлэх асуудлыг анхаарах цаг хэдийн болсон байна.

Хил залгаа орнууд хилчид болон орон нутгийн иргэдээ эдийн засгийн хөшүүргээр нь барьж хамгаалалтанд нөлөөлүүлж чадаж байна.Тэгвэл манай улсын хувьд энэ чиглэлээр юу хийгдэж байна вэ гэдэг нь тодорхой бус хууль эрхзүйн актуудад тусгагдаагүй байна.

Дүгнэлт

1. Монгол Улсын хилийн хэсгээр болон боомтоор зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодис, шилмэл удмын адуу, хар тамхи, мансууруулах болонсэтгэцэд нөлөөлөх бодис, түүхийн үнэт зүйлс,байгалийн баялаг, мал, амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, хориглосон болон хязгаарласан эд зүйлсийг зохион байгуулалттайгаар хууль бусаар хил давуулах, хүчин төгөлдөр бус бичиг баримт ашиглан боомтоор нэвтрэх зөрчлүүд гарч таслан зогсоогдохгүй байгаа нь цаашид “их хэмжээний ашиг олох зорилгоор хоёр талын иргэд хамтран оролцдог хууль бус үйл ажиллагаа болж, манай улсын хүн ам, эдийн засаг, байгаль экологийн аюулгүй байдалд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй” гэсэн дүгнэлтэд хүргэж байна.

2. Гадны халдлагаас эдийн засгийн арга хэмжээ авч хамгаалах зорилтыг хилийн орчинд үндэсний аюулгүй байдлыг хангах хүч хэрэгслийн хүчээр төрийн хилийн бодлогыг хэрэгжүүлснээр хангах боломжтой.

3. БХЯ, ГХЯ, ТЕГ, ЦЕГ, ОБЕГ, ХХЕГ, ГЕГ зэрэг үндэсний аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг бүхий эдгээр байгууллагууд хоорондоо нягт хамтран нэгдэж,